

УДК 334.021.1:502.35

О.Г. Вагонова, д-р екон. наук, проф.,
В.В. Волошенюк

Державний вищий навчальний заклад „Національний
гірничий університет“, м. Дніпропетровськ, Україна,
e-mail: voloshenyukv@bk.ru

ЕКОНОМІЧНІ СТРАТЕГІЇ ГІРНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ПОХІДНА РАЦІОНАЛЬНОСТІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В СИСТЕМІ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

O.G. Vagonova, Dr. Sci. (Econ.), Professor,
V.V. Volosheniuk

State Higher Educational Institution "National Mining University",
Dnipropetrovsk, Ukraine, e-mail: voloshenyukv@bk.ru

MINING ENTERPRISES' ECONOMIC STRATEGIES AS DERIVATIVES OF NATURE MANAGEMENT IN THE SYSTEM OF SOCIAL RELATIONS

Мета. Стаття присвячена визначенню шляхів удосконалення теоретичних засад обґрунтування економічних стратегій розвитку гірничого підприємства відповідно до раціональності природокористування в системі суспільних відносин.

Методика. Методологічний базис дослідження становить теорія стратегічного управління підприємством, з використанням якої сформульовано альтернативи розвитку гірничого підприємства як результат зовнішніх процесів, що здатні вплинути на критерії ефективності дій згідно обраних ним стратегічних цілей та стратегії розвитку. Проаналізовано внутрішні чинники, що обумовлюють зміст та ефективність економічних стратегій розвитку гірничих підприємств за показниками якості та собівартості продукції. Визначено динаміку та взаємозв'язок основних техніко-економічних показників діяльності гірничого підприємства, обґрунтовано припущення щодо характеру потенційних змін собівартості та ціни продукції. Досліджено вплив вимог щодо інтерналізації витрат гірничим підприємством на обсяг його екологічних інвестицій. Зроблено висновки щодо доцільності економічної стратегії розвитку гірничого підприємства в умовах збільшення екстернальних ефектів.

Результати. Визначено середовище, в якому доцільно прогнозувати розмір припустимого прибутку гірничого підприємства з урахуванням суспільного розуміння раціональності природокористування та очікуваної відповідальності за екстернальні ефекти. Запропоновано модель узгодження економічних стратегій розвитку гірничого підприємства та складових раціонального природокористування.

Наукова новизна. Набули подальшого розвитку методичні засади обґрунтування економічних стратегій розвитку гірничого підприємства, що полягає в співставленні екстернальних ефектів при виробництві продукції та очікуваних змін регуляторного характеру у сфері раціонального природокористування.

Практична значущість. Складено модель процесу узгодження економічних стратегій розвитку гірничого підприємства та раціональності природокористування в системі суспільних відносин. Модель дозволяє визначити сфери головних очікувань зацікавлених суспільних груп стосовно раціональності природокористування при здійсненні виробничої діяльності за парними пов'язаними елементами стратегічного вибору гірничого підприємства.

Ключові слова: *гірничі підприємства, економічні стратегії, раціональне природокористування, екстерналії, інтерналізація витрат*

Постановка проблеми та її актуальність. Невід'ємною складовою господарської діяльності є конфлікт суб'єктів навколо обмежених ресурсів, одним зі способів вирішення якого є формування комп-

ромісних рішень. Багатогранність людських потреб та зміна людських поколінь дозволяють стверджувати, що у випадках, коли явних суб'єктів, які зазнають шкоди від господарської діяльності стосовно певного виду природного ресурсу, немає, то проблема промислового освоєння природних ресурсів розглядається

зі штучними обмеженнями: короткострокове прогнозування, врахування інтересів лише окремих зацікавлених суб'єктів сучасності, вибірковий підхід до оцінювання витрат та результатів господарської діяльності тощо. Зміст життєдіяльності людини дозволяє визначати характеристики суспільства в цілому та місце людини в ньому, що стає в нагоді при критичній оцінці утворених суспільних інститутів, які визначають стійкі форми та систему поведінки згідно з прийнятими нормами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження процесів раціонального природокористування гірничих підприємств здійснили О. Веклич, П.І. Копач, В.С. Міщенко, Я.Г. Олійник, І.В. Петенко, А.Г. Шапар та інші. Науковці розрізняють системні (державні) та індивідуальні (підприємства) механізми забезпечення ефективного використання природних ресурсів, а також концентрують увагу на посиленні екологічної відповідальності підприємств-надрокористувачів. Особливістю цих досліджень є системний характер.

Невирішені раніше питання. Сталі негативні техногенні явища свідчать про те, що принципи раціонального природокористування не набули поширеного застосування в процесі визначення економічних стратегій гірничих підприємств, а, у більшості, концентруються на рівні екологічного менеджменту, який підпорядкований кількісним та якісним показникам їх виробничих орієнтирів.

Формулювання мети. Гірничо-збагачувальне підприємство, як суб'єкт суспільства, має безпосереднє відношення до утворення конфліктів стосовно використання цінних природних компонентів та супутньої деградації інших ресурсів, що заважають здійсненню виробничих процесів. Сучасний комплекс проблем природоохоронного характеру визначається тим, що мотивуючі чинники виробничої діяльності, переважно, знаходяться в площині індивідуальних оцінок підприємствами ринкової кон'юнктури та економічних показників інвестиційних проектів. Отже, практичне використання принципів сталого розвитку в управлінні діяльністю окремим економічним суб'єктом (гірничо-збагачувальним підприємством) визначає мету досліджень, результати яких викладено в даній роботі – удосконалення теоретичного підґрунтя, обґрунтування його економічних стратегій відповідно змісту раціональності природокористування в системі суспільних відносин.

Вклад основного матеріалу. Функції регулювання поведінки та діяльності суб'єктів, що суперечать суспільним нормам, делеговані окремим інститутам у різних сферах: економічній (розподіл праці, власність, заробітна плата тощо); політичній (державна, партія тощо); духовній (мораль, право, наука, релігія тощо); сім'я, виховання, культура [1]. Інституційність діяльності визначає суспільство як систему різноманітних та розгалужених стосунків між людьми – систему суспільних відносин. Вони виникають між людьми в процесі їх діяльності та спілкування, становлять суспільну форму діяльного спілкування, закріплюються (охоро-

нюються) певними соціальними інститутами, постають як своєрідні нормативні системи, згідно з якими здійснюються діяльність і стосунки людей між собою. Тому, суспільство являє собою систему суспільних відносин людей у різноманітних сферах життєдіяльності, які органічно пов'язані між собою.

Неоднорідність суспільних відносин є підґрунтям формування їх ієрархічної структури, відповідно до якої ті або інші суспільні пріоритети будуть мати вищий статус: політика може передувати економіці або навпаки; морально-культурне зuboжіння може стати перешкодою економіко-соціальної розбудові тощо [1]. Тому, ефективне управління суспільством пов'язується з глибокими теоретичними знаннями у визначенні пріоритетів, а не з догматичним підходом до „класичних“ підвалин суспільного розвитку.

Спосіб життя, як синтетична характеристика сукупності типових видів життєдіяльності людей у єдності з умовами життя суспільства, реалізується через діяльність, виробництво, в якому створюються матеріальні та духовні блага. Така пріоритетність безпосереднього виробництва в системі способу життя людей може бути переглянута внаслідок фактичного нехтування такими елементами як розподіл, обмін, споживання, соціальна сфера, культура тощо [1]. Отже, якісний спосіб життя визначається не лише безпосереднім виробництвом, а й усією системою відносин, які формуються людиною як суб'єктом та об'єктом суспільства.

Гірничо-збагачувальні комбінати відіграють важливу роль у формуванні суспільних відносин, але їх спрямованість на підприємницькі зиски господарської діяльності може розглядатись як певне обмеження в розвитку суспільства. Одним із чинників якісного способу життя стає вирішення питань раціональності природокористування комбінату, яке вступає в протиріччя з економічними імперативами діяльності. Раціональне природокористування, як основа управління гірничо-збагачувальним комбінатом відповідно концепції сталого розвитку, потребує дослідження залежності економічних результатів роботи комбінату від рівня його відповідальності за екстернальні ефекти.

Традиційні методи обґрунтування економічних стратегій дозволяють врахувати велику кількість різноманітних чинників та визначити економічні показники діяльності, які припустимі в поточному та майбутньому стані зовнішнього та внутрішнього середовища. У більшості випадків очікувані економічні зиски підприємств орієнтовані на максимальні розміри відповідно до умов здійснення бізнесу [2]. Рішення щодо дослідження та врахування чинника раціональності природокористування в економічній стратегії підприємства приймається самостійно на мікрорівні шляхом співставлення вимог комплексу нормативних документів та ефектів соціальної відповідальності підприємства.

Єдність залізородних криворізьких гірничо-збагачувальних комбінатів та запорізького комбінату обумовлена видом мінеральної сировини, а відмінності – якісними її характеристиками (номенклатура та асортимент залізородної продукції), гірничо-

геологічними характеристиками (виробничі технології) та виробничими витратами (собівартістю). Тому основу економічної стратегії конкретного залізорудного підприємства становить продукція, яка є доступною для виробництва за співвідношенням названих чинників та кон'юнктури ринку.

При побудові системи цілей підприємств відокремлюють декілька принципових позицій щодо прибутку: по-перше, це максимізація прибутку у визначеному періоді часу; по-друге, – достатність прибутку для зацікавлених суб'єктів у певних умовах [3]. Максимальний прибуток як мета ставить перед підприємством завдання всебічного інтенсивного розвитку, який забезпечуватиме найбільші грошові надходження. Обмежуючі чинники максимізації пов'язуються з корпоративними цінностями підприємства, які дозволяють ступінь прийнятності того або іншого бізнесового рішення, а також об'єктивними обставинами, які для гірничо-збагачувальних комбінатів стосуються запасів корисних копалин та особливостей технологій.

Якщо проаналізувати річні обсяги виробництва залізорудного концентрату ПАТ „Інгулецький ГЗК“ та його грошові потоки (рис. 1), то можна стверджувати про позитивну динаміку їх підвищення у 2002–2010 рр., за виключенням 2009 року, коли спостерігалася стагнація виробництва внаслідок світової фінансової кризи (кінець 2008 р.). Значне збільшення зазначених показників з 2007 року може бути пов'язане з консолідацією залізорудних гірничо-збагачувальних комбінатів та металургійних підприємств у межах однієї вертикально-інтегрованої корпоративної структури, стратегічно зорієнтованої на експорт продукції. Відновлення світової економіки та поліпшення кон'юнктури ринків залізорудної сировини та металопродукції дозволили комбінату суттєво поліпшити власні економічні результати діяльності у 2010 р. Тому максимізація прибутків є вагомим принципом планування показників розвитку гірничо-збагачувального комбінату.

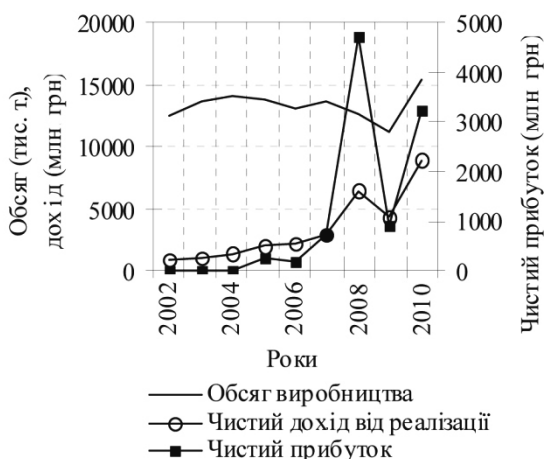

Рис. 1. Динаміка техніко-економічних показників Інгулецького ГЗК [4]

Підвищені економічні цілі слід вважати підґрунтям вирішення амбітних завдань природоохоронного характеру, але наявні внутрішні та зовнішні стимули до цієї проблематики мають різні мотивуючі ефекти. Високі прибутки комбінату дозволяють формувати власні та спільні програми в межах екологічної стратегії, яка, насамперед, зорієнтована на зменшення обсягів забруднення навколишнього природного середовища, використання техногенної сировини та інші цілі, що підвищують економічну ефективність основного виробництва.

Деградація земельних ресурсів та сталість невідірваних екологічних проблем призводить до підвищення вимог до суб'єкту господарювання, які набувають різних регуляторних форм. Процес підвищення відповідальності ГЗК за екстернальний вплив може відбуватись як еволюційним, так і революційним шляхом, бути системним або нерегульованим. Оскільки комбінатом здійснюються різноманітні компенсаційні платежі, зміни в підходах до раціональності природокористування на інституційних рівнях слід розглядати як чинник привабливості економічної стратегії комбінату.

У теорії стратегічного управління підприємством підґрунтя визначення припустимих альтернатив розвитку становлять результати досліджень процесів у зовнішньому середовищі підприємства [3], які здатні вплинути на критерії ефективності обраних ним стратегічних цілей та стратегій. У випадку діяльності гірничо-збагачувального комбінату деталізація змісту раціонального природокористування, обрані пріоритети та форми впливу на природокористувачів є сферою, яка продукує множинний ефект у багатьох суспільних інститутах, які визначатимуть специфічний комплекс можливостей та загроз для стратегічного розвитку комбінату. Названий комплекс може бути розглянутий як певний баланс, що дозволяє визначити перспективність бізнесу з позиції досягнення очікуваного рівня прибутку, рентабельності, окупності капіталовкладень та інших критеріїв інвестування. Оцінка стратегічних альтернатив відбувається в умовах нестачі та протиріччя інформації, що вимагає постійного її оновлення шляхом моніторингу змін та перегляду складених бізнес-планів. Вагоме значення при цьому матимуть можливості підприємства впливати на зовнішній чинник та адаптуватись до нових умов ведення господарської діяльності.

Особливістю ринку залізорудної сировини (ЗРС) є обмежена номенклатура та асортимент продукції, які визначаються вмістом цінного компоненту, що, у свою чергу, пов'язано з характеристиками корисних копалин у межах гірничого відводу та технологіями збагачення бідних залізних руд. Тому ціни на залізорудну продукцію залежать від її якості, яка коливається в сталому діапазоні. Іншим чинником ціни на ЗРС є кон'юнктура ринку, яка за умов економічного зростання є сприятливою для підприємств гірничо-металургійного комплексу, а можливість транспортування їх продукції на дальні відстані робить економічно доцільною стратегію зовнішньої експансії. Загалом, формуються умови для підвищення підприєм-

ницького інтересу до виробництва ЗРС, що вступає в протиріччя з обмеженим, ощадливим видобутком невідновлюваних корисних копалин як принципом раціонального природокористування.

З аналітичного взаємозв'язку фінансово-економічних показників діяльності підприємства можна визначити наступне. Зворотна залежність розміру прибутку (Π) від ціни (Π) та витрат (C) на виробництво продукції (1) дозволяє стверджувати, що інтерналізація комбінатом витрат ($B_{ек}$), пов'язаних з порушенням довкілля, шляхом додавання їх у собівартість продукції (2), буде призводити до зменшення прибутків, оскільки в питанні ціноутворення можливості окремого ГЗК є обмеженими світовою кон'юнктурою та прийнятими параметрами якості (рис. 2)

$$\Pi = \Pi - C ; \Pi = f(\Pi; C); \quad (1)$$

$$C = f(B_{ек}). \quad (2)$$

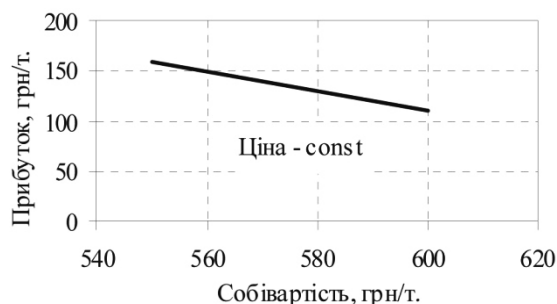

Рис. 2. Залежність питомого прибутку комбінату від собівартості продукції на ринку залізорудної сировини

Оцінка інтерналізованих екологічних витрат ($B_{ек}$) потребує дослідження структури витрат комбінату за обсягом та напрямками, що надає можливість зробити певні припущення щодо характеристик розвитку виробництва. Наприклад, позитивною з позицій раціонального природокористування є тенденція до зменшення частки матеріальних витрат у складі операційних витрат комбінату (72 – 60 %), навіть у найбільш сприятливий 2008 рік (рис. 3). Відповідно до обсягів виробництва змінюються елементи „Витрати на оплату праці“ та „Відрахування на соціальні заходи“. Підвищення частки амортизаційних відрахувань з 7,5 до 13,5 % свідчить про процеси оновлення активної частини основних засобів та будівництво нових технологічних об'єктів, що, у цілому, спрямовано на підтримку діючої та збільшення виробничої потужності, а тому, визначає інтенсифікацію використання мінерально-сировинної бази.

Починаючи з 2008 р. суттєво зростає обсяг інших витрат (з 3 до 15%), серед яких представлені екологічні платежі комбінату, витрати на реалізацію власних природоохоронних заходів, у тому числі спільних проектів, ефект від яких залежить від отримання позитивних результатів усіма відповідальними виконавцями. Це надає підстави для висновку щодо підвищення

екологічної відповідальності комбінату, але залежності її ефективності від зовнішніх суб'єктів, що може призвести до критичних для комбінату рішень щодо загального посилення відповідальності забруднювачів.

Дохід від реалізації продукції (B) комбінатом прямо залежить (рис. 4) від обсягів її реалізації (Q), що при зростанні попиту або сталій високій ємності ринку мотивує власників комбінату до збільшення виробничих потужностей (Π), інтенсифікації вилучення корисних копалин з відповідними наслідками техногенного впливу на довкілля

$$B = \Pi * Q ; B = f(\Pi; Q); \quad (3)$$

$$Q = f(Z; \Pi; K), \quad (4)$$

де Z – запаси корисних копалин у межах гірничого відводу комбінату; Π – виробнича потужність комбінату; K – кон'юнктура, ємність ринку.

Рис. 3. Динаміка частки елементів операційних витрат ПАТ „ІнГЗК“ за роками [4]

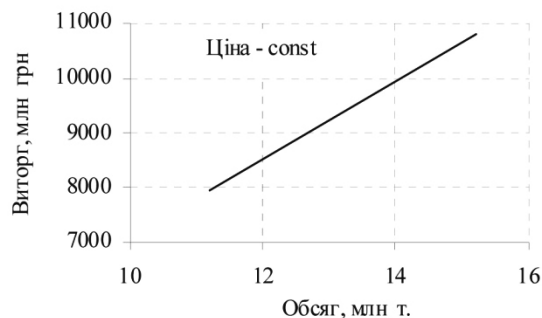

Рис. 4. Залежність виторгу від обсягу реалізації продукції

Річний обсяг виробництва та реалізації продукції ПАТ „ІнГЗК“ коливається в діапазоні 12–15 млн т. концентрату (рис. 5), що майже не позначається на величині грошових надходжень від реалізації продукції ($R^2 = 0,0671$). Більш значущими чинниками чистого доходу від реалізації продукції комбінатом є зростання внутрішніх цін до рівня світових та надвеликий попит на залізорудну продукцію. Виходить, що незначне збільшення обсягів виробництва є привабливим стратегічним орієнтиром комбінату, але й утримання поточних показників виробничої програми можуть задовольняти потреби його власників у підвищенні прибутків.

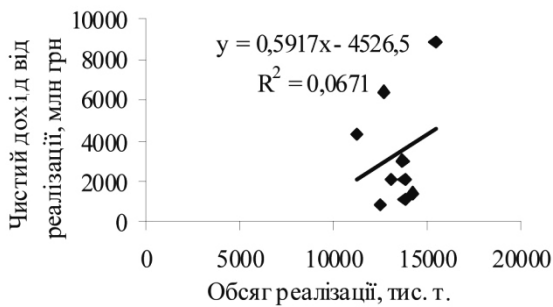

Рис. 5. Залежність чистого доходу від обсягів реалізації продукції (для умов ПАТ „ІнГЗК“)

Забезпечення якості залізорудної продукції криворізьких гірничо-збагачувальних комбінатів відбувається при збагаченні сирової руди, що додає до собівартості товарної продукції комбінату витрати, пов'язані з цим технологічним переділом. Більш висока якість залізорудної продукції відбивається в підвищених цінах, які сплачують виробники металу. Стратегії комбінатів щодо якості характеризуються різним ставленням до раціонального природокористування. Отримання більшого вмісту заліза в концентраті потребує більших обсягів сирової руди (інтенсифікація видобутку), вибіркового освоєння якісніших ділянок родовища, залучення додаткових енергетичних ресурсів, а також сприяє формуванню більших обсягів промислових відходів збагачення (шлами), викидів забруднюючих речовин тощо. Тому, перспективи отримання задоволеної споживачами якості ЗРС, як основа економічної стратегії ГЗК, можуть бути різними при збільшенні екстернальних ефектів та відповідній реакції повноважних суб'єктів за дотримання принципів раціонального природокористування.

Вища якість ЗРС дозволяє комбінату підвищити ціну на продукцію, але слід враховувати наступні аспекти (рис. 6):

- підвищення ціни відбувається в межах певного діапазону (мінімальна-максимальна ціна, обумовлена вмістом заліза та кон'юнктурою);
- рівень мінімальної ціни (C_{\min}) визначається для кожного комбінату індивідуально, відповідно до гірничо-геологічної характеристики родовища та технологічних умов виробництва продукції (A – A');

- у випадку відсутності доплати за якість зона прибутку при підвищенні собівартості ($C1 \rightarrow C2$) зменшується з ABC до A'BC;

- перевагу на ринку мають виробники, які забезпечують вищу якість при мінімальних витратах (вихідна якість руди, умови залягання запасів родовища);

- оптимальна якість продукції конкретного комбінату визначається відповідно до принципу граничної ефективності інвестицій (процес фінансування заходів з підвищення якості поступово втрачає ефективність та призведе до критичного підвищення собівартості);

- траєкторія собівартості переміщується в діапазоні $C_{\min} - C_{\max}$, а її наближення до максимальної цінової межі (т. B) свідчить про недоцільність поточної економічної стратегії та обумовлює актуальність пошуку стратегічних альтернатив.

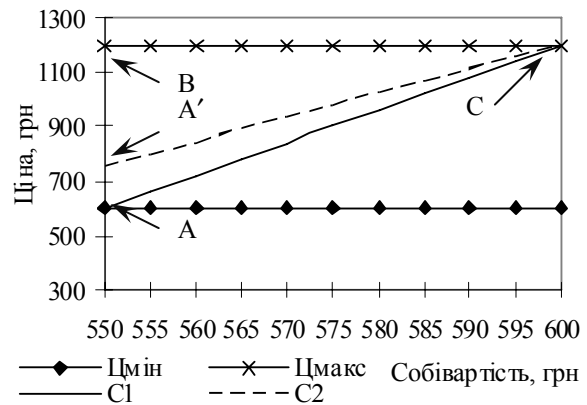

Рис. 6. Співвідношення ціни залізорудної сировини та її собівартості: де C1 – лінія поточної собівартості продукції; C2 – лінія собівартості за умов більшої інтерналізації витрат; C_{\min} , C_{\max} – лінії мінімальної та максимальної цінової межі, припустимої на ринку

Виходячи з викладеного, принцип мінімізації собівартості продукції для забезпечення власної економічної сталості може бути недоступний для комбінату при збільшенні вимог щодо інтерналізації витрат. Тому інтерналізація витрат як процес, що зменшує економічні зиски діяльності комбінату, має бути логічним, зрозумілим та послідовним. Це забезпечуватиме більш високу якість планування та реалізації економічних стратегій гірничо-збагачувального комбінату. В іншому випадку, зниження рентабельності та прибутку ГЗК призведе до перегляду рішень стосовно доцільності діяльності та необхідності скорочення витрат, у тому числі видатків з прибутку на охорону довкілля в межах уже сформованих екстерналій.

Динаміка співвідношення чистого доходу від реалізації продукції та собівартості реалізованої продукції (рис. 7) відбиває рівень комерційної надбавки, яку отримує комбінат в умовах поточних цін ринку ЗРС.

Динаміка надбавки є позитивною та характеризується експоненціальним трендом з високим коефіцієнтом детермінації ($R^2=0,7157$), що визначає сприятливий для комбінату екстраполяційний прогноз ринкової кон'юнктури та, відповідно, мотивує до збільшення обсягів виробництва та отримання більшого прибутку. Зазначимо, що перевищення ціни реалізації над собівартістю в декілька разів утворює вагомий запас стратегічної гнучкості до негативних ситуацій та загроз. Природним очікуванням суспільства в такому випадку є збільшення екологічної відповідальності комбінату, яка корелюватиме з відрахуваннями з чистого прибутку на реалізацію соціально значущих проектів.

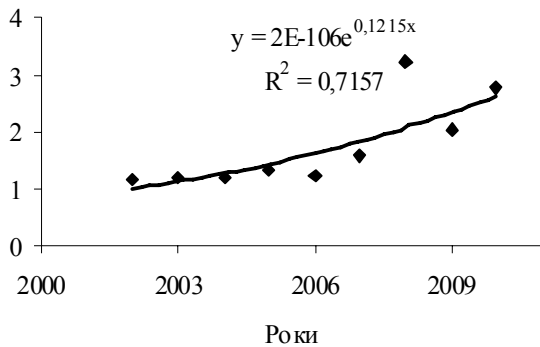

Рис. 7. Динаміка співвідношення чистого доходу від реалізації продукції та собівартості реалізованої продукції (для умова ПАТ "ІнГЗК")

Залежність між економічними результатами ГЗК та видатками на екологічні заходи віддзеркалює ставлення комбінату до проблем забезпечення раціонального природокористування (рис. 8). Експоненціальне зростання видатків може бути різним у залежності від рівня вимог, їх обов'язковості, співставлення асиміляційного потенціалу довкілля та акумульованого техногенного впливу ГЗК. Тому, після досягнення певної критичної точки – точки поліфуркації (т.І), яка характеризує екстернальні ефекти комбінату в процесі отримання прибутку, зовнішні вимоги стосовно параметрів інтерналізації витрат комбінатом

можуть змінитись, що, відповідно, підвищить стратегічні загрози, позначиться на економічних показниках та вплине на доцільність обраної стратегії.

Ефект інтерналізації для суспільства полягає в тому, що його суб'єкти мають мінімальну кількість проблем, пов'язаних із необхідністю вести роботу з усунення негативних екстерналій від підприємницької діяльності. Інтерналізовані витрати, які додані до собівартості продукції, частково сплачує суспільство в підвищеній ціні продукції, що спонукає до перегляду обсягів споживання більш вартісної продукції. При цьому, гірничо-збагачувальний комбінат втрачає потенційний прибуток при зміщенні кривої собівартості (рис. 6) та при фінансуванні з чистого прибутку проектів соціальної відповідальності.

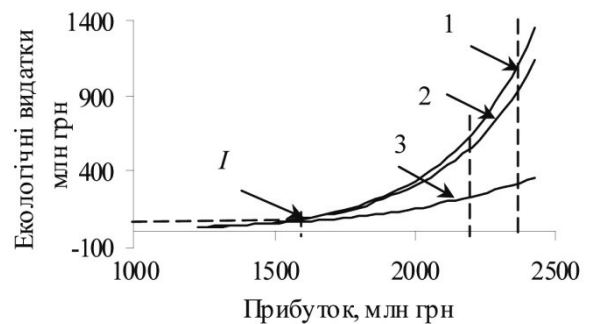

Рис. 8. Вплив вимог щодо інтерналізації витрат гірничо-збагачувальним комбінатом на обсяг його екологічних інвестицій: 1,2,3 – ситуативні траєкторії інвестиційної активності комбінату

Визначення стратегічних цілей гірничо-збагачувального комбінату та способів їх досягнення може відбуватись за моделлю (рис. 9), яка дозволяє визначити сфери узгодження головних очікувань зацікавлених суспільних груп стосовно раціональності природокористування при здійсненні виробничої діяльності комбінату.

Рис. 9. Модель процесу узгодження економічних стратегій гірничо-збагачувального комбінату та змісту раціональності природокористування

Із представленої моделі видно:

- масштаб виробничої діяльності комбінату обумовлений наявністю та розмірами лімітів на залучення природних ресурсів;
- вимоги до технологій – екологічність;
- продуктивний портфель комбінату має містити компоненти попутного видобутку та продукти, виготовлені з використанням техногенних відходів;
- коливання рівня собівартості внаслідок інтерналізації витрат має відповідати ціновому діапазону на ринку продукції;

умовою початку та ведення господарської діяльності є стратегія соціальної відповідальності, у тому числі спрямована на відновлення порушених природних ресурсів.

Зовнішня суцільна межа моделі віддзеркалює екстремальну раціональність природокористування, орієнтовану на мінімальні екстернальні ефекти, а внутрішня штрихова лінія характеризує потенційні елементи стратегій, які припустимі в умовах поточних вимог до екологічної відповідальності. Зазначимо, що штрихова лінія може за формою відрізнятися від окружності, оскільки потенціал комбінату може бути неоднаково розвинутий в одній зі сфер раціонального природокористування.

Таким чином, формується середовище для визначення розміру припустимого прибутку комбінату з урахуванням суспільного розуміння раціональності природокористування та очікуваної відповідальності за екстернальні ефекти.

Висновки. Інтенсивне використання гірничо-збагачувальними комбінатами цінних природних компонентів та супутня деградація інших ресурсів відбувається в системі суспільних відносин стосовно раціональності природокористування, що відбивається на логічності та послідовності регулювання процесу інтерналізації витрат та впливає на якість планування й реалізації економічних стратегій гірничо-збагачувального комбінату. Максимізація прибутків гірничо-збагачувального комбінату формує підґрунтя природоохоронної діяльності, ефективність якої визначається, насамперед, зменшенням платежів за забруднення навколишнього природного середовища, використанням техногенної сировини та іншими можливостями підвищення економічної ефективності виробництва.

Оновлення підходів до раціональності природокористування на інституційних рівнях призводить до змін щодо інтерналізації витрат, що підвищує собівартість та зменшує прибуток, оскільки в питанні ціноутворення можливості окремого комбінату є обмеженими світовою кон'юнктурою та прийнятими параметрами якості продукції. Теоретичною та емпіричною оцінкою взаємозв'язку доходу від реалізації продукції комбінатом та обсягів її реалізації встановлено, що залежність є прямою, але незначне коливання річних обсягів реалізації концентрату майже не позначається на величині грошових надходжень від реалізації продукції, а більше залежить від зростання цін та попиту на залізородну продукцію.

Перспективи отримання затребуваної споживачами якості, як основи економічної стратегії комбінату, відрізнятимуться при збільшенні екстернальних ефектів та відповідній зворотній реакції повноважних суб'єктів щодо раціональності природокористування. Принцип мінімізації собівартості продукції для забезпечення власної економічної сталості може бути недоступний для комбінату при збільшенні вимог щодо інтерналізації витрат внаслідок існування цінового діапазону на ринку залізородної сировини та індивідуальної мінімальної собівартості.

Перевищення ціни реалізації концентрату над собівартістю в декілька разів утворює вагомий запас стратегічної гнучкості до негативних ситуацій. Природним очікуванням суспільства в такому випадку є збільшення екологічної відповідальності комбінату, яка корелюватиме з відрахуваннями з чистого прибутку на реалізацію соціально значущих проектів. Експоненціальне зростання природоохоронних видатків після досягнення певної точки поліфуркації може бути різним у залежності від рівня вимог, їх обов'язковості, співставлення асиміляційного потенціалу довкілля та акумульованого техногенного впливу ГЗК, що, відповідно, підвищить неринкові стратегічні загрози, позначиться на економічних показниках та вплине на доцільність обраної стратегії.

Обґрунтування стратегічних цілей гірничо-збагачувального комбінату та способів їх досягнення слід здійснювати за моделлю, яка дозволяє визначити сфери узгодження головних очікувань зацікавлених суспільних груп стосовно раціональності природокористування при здійсненні виробничої діяльності комбінату шляхом утворення парних груп: масштаб – ліміти залучення природних ресурсів; якість – екологічність технологій; види продукції – комплексність; собівартість – ресурсоемність та можливість інтерналізації; соціальна відповідальність – відновлення довкілля.

Список літератури / References

1. Фофанов В.П. Социальная философия: к новой исследовательской программе [Електронний ресурс] / Фофанов В.П. // Сайт Інституту філософії та права Російської академії наук. – Режим доступу: www.philosophy.nsc.ru/journals/humscience/1_97/07_fof.htm. – Назва з екрану.

Fofanov, V.P. "Social Philosophy: Towards a new research program", Site of Philosophy and Law Institute, Russian Academy of Sciences, available at: www.philosophy.nsc.ru/journals/humscience/1_97/07_fof.htm

2. Каміонський С.А. Підприємство як цілеспрямована система [Електронний ресурс] / Каміонський С.А. // Сайт компанії „Світ фінансів“. – Режим доступу: www.finnmir.com.ua/content/view/98/170/lang.uk. – Назва з екрану.

Kamionskyi, S.A. "Enterprise as a purposeful system", Site of "World Finance", available at: www.finnmir.com.ua/content/view/98/170/lang.uk

3. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / Ансофф И.; [пер. з англ. С. Жильцов]. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 416 с.

Ansoff, I. (1999), *Novaya korporativnaya strategiya* [New Corporate Strategy], translated from English by Zhyltsov, S., St. Peter Com, Petersburg, Russia

4. База даних: публічне акціонерне товариство „Інгулецький гірничо-збагачувальний комбінат“ [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державної установи „Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України“. – Режим доступу: <http://smida.gov.ua/db/participant/00190905>. – Назва з екрану.

Database: Public Company “Ingulets GOK”, Official site of the State Institution “Infrastructure Development Agency Ukraine’s stock market”, available at: <http://smida.gov.ua/db/participant/00190905>

Цель. Статья посвящена определению путей усовершенствования теоретических подходов к обоснованию экономических стратегий развития горного предприятия в соответствии с рациональностью природопользования в системе общественных отношений.

Методика. Методологическим базисом исследования является теория стратегического управления предприятием, с использованием которой определены альтернативы развития горного предприятия как результат внешних процессов, которые способны повлиять на критерии эффективности мероприятий в соответствии с выбранными стратегическими целями и стратегией развития. Проанализированы внутренние факторы, обуславливающие содержание и эффективность экономических стратегий развития горных предприятий по показателям качества и себестоимости продукции. Определена динамика и взаимосвязь основных технико-экономических показателей деятельности горного предприятия, обоснованы предположения относительно характера потенциальных изменений себестоимости и цены продукции. Исследовано влияние требований интернализации расходов горным предприятием на объем его экологических инвестиций. Сделаны выводы о целесообразности экономической стратегии развития горного предприятия в условиях увеличения экстерналий эффектов.

Результаты. Определена среда, в которой целесообразно прогнозировать размер допустимого дохода горного предприятия с учетом общественного понимания рациональности природопользования и ожидаемой ответственности за экстерналий эффекты. Предложена модель согласования экономических стратегий развития горного предприятия и составляющих рационального природопользования.

Научная новизна. Получили дальнейшее развитие методические основы определения экономических стратегий развития горного предприятия, что предполагает сопоставление экстерналий эффектов при производстве продукции и ожидаемых изменений регуляторного характера в сфере рационального природопользования.

Практическая значимость. Составлена модель процесса согласования экономических стратегий развития горного предприятия и рациональности природопользования в системе общественных отношений. Модель позволяет определить сферы главных ожиданий заинтересованных общественных групп относительно рациональности природопользования при осуществлении производственной деятельности по парным связанным элементам стратегического выбора горного предприятия.

Ключевые слова: горные предприятия, экономические стратегии, рациональное природопользование, экстерналии, интернализация затрат

Purpose. To determine the ways of improvement of theoretical approach applied for adaptation of economic strategies of a mining enterprise to environmental management in the system of social relations.

Methodology. The research is based on strategic management theory which allows determining mining enterprise development alternatives resulting from external processes capable to influence the efficiency criteria of chosen strategies and strategic goals. The internal factors affecting the essence and efficiency of economic strategies of a mining enterprise in terms of quality and product cost were analyzed. The dynamics and interconnection of major technical-and-economic indices of a mining enterprise were determined; the assumptions about potential behavior of changes in product cost and price were substantiated. The requirement to internalize costs at a mining enterprise and its influence on the amount of its environmental investments was studied. The conclusion was drawn about the appropriateness of economic strategy at a mining enterprise under increasing external effects.

Findings. The environment efficient for predicting the amount of permissible income of a mining enterprise taking into account general understanding of environmental management efficiency and expected responsibility for external effects was determined. A model of coordination between economic strategies of mining enterprise development and components of environmental management efficiency was suggested.

Originality. Further development of methodological basis for determining economic strategies at a mining enterprise, which implies comparison of external effects in production and expected regulatory changes in environmental management were presented.

Practical value. The model of adaptation of mining enterprise economic strategies to efficient environmental management in the system of social relations was developed. The model allows determining the main areas of interest of social groups in terms of efficient environmental management under production operation by coupled elements of strategic choice at a mining enterprise.

Keywords: mining enterprise, economic strategies, efficient environmental management, externalities, internalization of costs

Рекомендовано до публікації докт. техн. наук П.І. Пономаренком. Дата надходження рукопису 28.09.11